



Die uw jeugd vernieuwt  
als die van een arend. . .

# De Reformatie

jaargang 59 / 41

7 juli 1984

WEEKBLAD TOT ONTWIKKELING VAN HET GEREFORMEERDE LEVEN

## Zwingli en de Doperse radikalen IV (slot)

UIT DE SCHRIFT

### De Zoon van Zerubbabel in Samaria I

KERKELIJK LEVEN

### Je moet God maar vergeven.. . II (slot)

BOEKBESPREKING

### Bezitten en weggeven

### Boekaankondigingen

### Afscheiding in Hattem

PERSSCHOUW

### De Vrijmaking weer in de aandacht

*De vorige keer zagen we dat de verschillen tussen Zwingli en de radikalen eerst deels-sociaal-economisch en deels-kerkelijk van aard waren, maar dat ze toegespitst werden op de kwestie van de kinderdoop. De radikalen achten het fout van Zwingli dat hij zich neerlegt bij de vertraging van de vernieuwing, veroorzaakt door de stads-overheid.*

*Na de afschaffing van de beelden (1524) moeterin 1525 beslist worden over de kinderdoop.*

*De kloof tussen reformatie en radikalisme wordt door het niet erkennen van de eenheid der Schriften steeds groter, is ten slotte onoverbrugbaar gebleken.*

## Zwingli en de Doperse radikalen IV (slot)

Op 17 januari 1525 belegt de magistraat van Zurich een nieuw godsdienstgesprek in de raadszaal, waar de tegenstanders van de kinderdoop nog één keer gelegenheid krijgen hun standpunt met Schriftbewijzen te staven.

### ■ Het derde godsdienstgesprek in Zurich

Op dit ééndaags dispuut brengen de radikalen onder leiding van Grebel, Mantz en Reublin publiek naar voren, dat naar hun mening de Bijbel nergens de kinderdoop verplicht stelt. Zij vragen dan ook ruimte voor de doop-op-geloof en dragen daarvoor verschillende bijbelteksten aan. Zwingli beantwoordt hen punt voor punt en verdedigt vanuit de eenheid van het verbond nogmaals de handhaving van de kinderdoop. Volgens de reformator horen ook kinderen in het verbond een plaats te hebben. De volgende dag

beslist de stadsoverheid, dat alle kinderen binnen acht dagen na hun geboorte behoren gedoopt te zijn. Wie dit weigert wordt met verbanning bedreigd. Tegelijk wordt aan de radikalen een vergaderingsverbod opgelegd en krijgen Grebel en Mantz een spreekverbod. Mannen als Reublin, Castelberger en Hatzer worden uitgewezen omdat ze geen burgers van Zurich zijn. Door deze maatregelen wil de overheid een eind maken aan de gespannen situatie. Maar de doperse radikalen zien hierin alleen maar een bewijs dat 'antichristelijk ke' machten zich keren tegen de ware gelovigen. En daaruit putten zij moed om verder te handelen.

### m De eerste gemeente van dopersen

Op de avond van de 21ste januari wordt een bijeenkomst belegd in het huis van Felix Mantz aan de Neugasse bij de Grossmunster. Men is allerminst verslagen, juist het tegendeel is het geval. In blijdschap aanvaarden ze de onderdrukking van overheidswege. En wat is er op tegen om op de ingeslagen weg verder te gaan?

Dan staat de ex-priester Georg Blaurock op; hij vraagt Konrad Grebel of deze hem wil dopen, hêrdopen. En inderdaad gaat Grebel tot de eerste volwassenen-herdoop over! Vervolgens doopt Blaurock de andere aanwezigen. Zo vormt men een eigen gemeente van zuiver gelovigen. Het is *het geboorteuur van de wederdoperij*, het anabaptisme.

De volgende dag trekt de kleine schare naar het dorp Zollikon. Daar woont de ex-priester Hans Brötli die in zijn kerk de doopvont al heeft vernietigd. Hier houdt men iedere dag huiselijke samenkomsten waar het dagelijks voorkomt dat men belijdenis doet van de zonden en vraagt om gedoopt te worden. En ieder die de genade begeert, wordt gedoopt met water uit een opscheplepel. Hier in Zol-

likon groeit de beweging; men trekt van huis tot huis om nieuwe aanhangers te werven. Blaurock, de eerste herdoopte geestelijke, neemt de leiding van een 'opwekkingsbeweging'. Extatische taferelen doen zich voor, tot ergernis van zowel 'oud-gelovigen' als aanhangers van Zwingli.

Zollikon hoort onder het gezag van Zurich en de magistraat daar komt nu in actie om aan deze praktijken een eind te maken. Het is immers niet uitgesloten dat er een revolutionaire beweging uit zal voortkomen, zoals op dat moment in Duitsland de Boerenopstand onder leiding van Thomas Muntzer ook gevoed wordt uit godsdienstig radikalisme!

#### m De wederdopers worden bestreden

Het duurt niet lang of Blaurock en Mantz worden met nog 25 wederdopers gevangen genomen. In het Augustijnerklooster worden ze opgesloten. Een van degenen die hen bezoekt is Huldrych Zwingli, de herder die zijn verdwaalde schapen niet los kan laten. Hij spreekt met hen over de nu voltrokken herdoop. Herdoop? Nee, zeggen ze, we zijn nu pas écht gedoopt, de kinderdoop heeft immers geen enkele betekenis.

Ook spreekt men over het avondmaal; men wil in alle eenvoud het avondmaal van de Heer vieren; ieder lid van de gemeente zal brood en wijn ontvangen.

Op dit punt kan Zwingli hen toezeggen dat er gewerkt wordt aan een nieuwe liturgische orde met daarin plaats voor het avondmaal. In samenhang daarmee zal de tucht worden uitgeoefend.

De Zollikoners stemmen hiermee in en als ze vervolgens ook toezeggen zich weer te schikken in de vaste regels van de kerk – dus ook de kinderdoop weer zullen aanvaarden – worden de 25 volgelingen van Mantz en Blaurock vrijgelaten. De beide leiders moeten langer blijven maar Blaurock wordt na enkele weken ook weer in vrijheid gesteld. Zo gauw hij echter weer op vrije voeten is, keert hij terug naar Zollikon en herdoopt tachtig gelovigen!

Een nieuw dispuut wordt gehouden, 20 maart 1525. Daar zullen de wederdopers – ook Mantz – van Zwingli nader onderwijs ontvangen uit Gods Woord. Helaas blijft overeenstemming uit. De raad van Zurich besluit nu om alle radikalen die niet het burgerrecht van de stad bezitten, uit te wiizen. En Felix Mantz wordt met twintig aanhangers opgesloten in de 'heksentoren' – hun voedsel is slechts water en brood. Lang zitten ze er niet: op 5 april weten ze te ontsnappen. Ze verspreiden zich nu snel over de wijde omgeving.

#### m Verbreiding van het anabaptisme

Intussen zijn de eerst uitgewezenen onder leiding van Konrad Grebel actief buiten het gebied van Zurich. Hun missionaire neiging is sterk. Grebel gaat zelf naar Schaffhausen om te proberen de plaatselijke prediker Sebastian Hofmeister te winnen voor zijn leer. Het lukt niet goed en gedwongen door opkomend verzet begeeft Grebel zich naar St. Gallen, de woonplaats van zijn zwager Joachim Vadianus (deze is er burgemeester). Maar op diens verdraagzaamheid hoeft Grebel niet te rekenen. Er is in St. Gallen wéleen gemeente van herdoopten: sinds februari 1525 werkte daar een door Grebel zelf gedoopte leider Ulimann. Deze was toen in het ijskoude Rijnwater – geheel naakt – door onderdompeling gedoopt! (De eerste doop door onderdompeling in deze kring)

Opnieuw verdreven werkt Grebel nog een tijdlang ten oosten van Zurich, tot hij in oktober 1525 wordt gearresteerd en naar Zurich wordt overgebracht.

We volgen ook even het pad van Wilhelm Reublin, de radikaal van het eerste uur. Hij begeeft zich in het voorjaar van 1525 naar het stadje Waldshut, waar een begin gemaakt was met de reformatie door dr. Balthasar Hubmaier.<sup>16</sup> Het bezoek van Reublin krijgt grote gevolgen. Het lukt Reublin om de knappe theoloog Hubmaier te overtuigen van zijn standpunt inzake de afwijzing van de kinderdoop en met Pasen 1525 laat Hubmaier zich door Reublin herdopen. En bijna de hele gemeente volgt dit voorbeeld! Waldshut is óm! Het kan een steunpunt worden voor de doperse beweging, ware het niet dat in hetzelfde jaar het stadje door de rooms-katholieke Habsburgers wordt belegerd en na enkele maanden wordt ingenomen. Hubmaier heeft zich weten te redden: nog nét voor de capitulatie weet hij de stad uit te komen. Hij begeeft zich naar Zurich, maar wordt onmiddellijk gevangen genomen. Zwingli heeft zich dan al met hem bemoeid, want deze man is een groot gevaar voor kerk en staat. Hij is een van de mensen die zich helemaal achter de Boerenopstand schaart (samen met Thomas Muntzer). Hij is de verdiger van een 'revolutionaire reformatie', het hanteren van wapenen is voor hem geen probleem.

Zwingli bestrijdt hem echter niet op politiek terrein, hij schrijft tegen zijn doopopvattingen het boekje *'Antwort über Hubmaiers Taufbüchlein'* (november 1525).

De vangenschap van deze man in Zurich duurt vier maanden; zijn vrijlating vindt

<sup>16</sup> Over hem: Christof Windhorst. Balthasar Hubmaier. Professor, Prediger, Politiker. In: Radikale Reformatoren. München 1978. Blz. 125-136.

KERNREDACTIE:  
DR. K. VELING (eindredacteur).  
DS. C. J. SMELIK,  
DR. W. G. DE VRIES.

BREDE REDACTIE:  
PROF. DRS. D. DEDDENS.  
PROF. DR. J. DOUMA,  
PROF. J. KAMPHUIS,  
PROF. DR. C. TRIMP,  
DS. C. J. SMELIK,  
DR. K. VELING,  
DR. W. G. DE VRIES

Alle stukken bestemd voor de  
Redactie aan:  
K. Veling,  
Postbus 99,8050 AB te Hattern.

ADMINISTRATIE:  
Uitgeverij  
Oosterbaan & Le Cointre B.V.  
Postrekening 406040  
Postbus 25,4460 AA Goes  
Tel. (01100) 15591

Advertenties 40 cent per mm.  
Contracttarief op aanvraag.  
Advertenties  
(01100) 27555, toestel 10.

Zonder schriftelijke toestemming  
van de uitgever is het niet toe-  
gestaan artikelen uit dit blad over  
te nemen.

Abonnement: f 69,— per jaar.  
Buitenland: f 121,20 per jaar (zee-  
post).  
Losse nummers f 1,40 (excl. porto).

plaats op grond van herroeping! Hij verlaat de stad echter en sluit zich opnieuw aan bij de anabaptisten in Moravië.

Intussen heeft men in Zurich in de zomer van 1525 met een onverwachte doperse demonstratie te maken gekregen. Boeren en boerinnen uit Zollikon betogen met hun kinderen op straten en pleinen van de stad. Hun boodschap klinkt luid: Wee u Zurich, wee u Zwingli, als u zich niet bekeert zal het grote oordeel over u worden voltrokken! Nog veertig dagen en Gods strafgerichten worden over u uitgegoten!

De magistraat laat de optocht ongehinderd doorgaan, maar weet zich nu wel gewaarshuud dat bij het niet onderdrukken van deze beweging de hele reformatie wel eens te gronde gericht zal worden. Nóg een dispuut (in november) wordt georganiseerd om de wederdopers te bedwingen met Schriftuurlijke argumenten. Maar als daarna blijkt dat men zich niets meer laat gezeggen door wie dan ook, dan worden alle leiders opnieuw opgesloten en maakt de raad bekend, dat al wie zich nog weer met anabaptistische praktijken bezighoudt, de doodstraf door verdrinking zal ondergaan. Want, zo stelt de raad, deze lieden zijn voortdurend ongehoorzaam aan de overheid en brengen schade toe aan het algemeen welzijn.

#### m De ondergang van het anabaptisme in Zürich

Het is met gevangenisbewaking in Zurich niet best in orde: in het voorjaar van 1526 weten de leiders van de doperse radikalen opnieuw te ontsnappen! Onmiddellijk zetten ze buiten Zurich hun activiteiten voort.

Konrad Grebel is echter door de ontbering in de gevangenis ziek geworden. In augustus 1526 sterft hij aan de pest.

In december worden Mantz en Blaurock weer gegrepen en nu beter-opgesloten. Ontsnappen is er niet weer bij. De volgende maand, op 7 januari 1527, wordt Felix Mantz –standvastig tot het einde – terdood gebracht door verdrinking in de Limmat. Hij is daarmee *de eerste martelaar* van de anabaptisten. Georg Blaurock wordt de stad uitgegeseld. In 1529 vindt hij de dood op de brandstapel in de buurt van Innsbruck. Balthasar Hubmaier wordt in Wenen, op 10 maart 1528, in het openbaar verbrand; zijn vrouw wordt drie dagen later in de Donau verdrinken.

Ludwig Hätzer, die zich ontwikkelde in de richting van het spiritualisme en daarmee de canon van de Bijbel verwierp en alleen aan het 'inwendig woord' waarde hechtte, wordt

op 4 februari 1529 in Konstanz verbrand. Met de dood van zoveel leiders is de doperse beweging – voor het oog althans – bedwongen. Maar de theologie ervan blijft doorwerken, in Duitsland en in de Nederlanden.

#### ■ Een doperse belijdenis uit 1527

In het dorpje Schleithem bij Schaffhausen komt op 24 februari 1527 een doperse 'synode' bijeen die onder leiding staat van Michael Sattler<sup>17</sup>, een tot nu toe weinig vooraanstaand figuur in de doperse beweging. Hij heeft zich aan het begin van de twintiger jaren losgemaakt uit zijn kloostergemeenschap, waar hij prior was, treedt in het huwelijk en begeeft zich naar Zurich. Daar voelt hij zich het best thuis bij Wilhelm Reublin. Hoewel hij eerst nog wel eens twijfelt, is hij eind 1525 een trouwe volgeling van Grebel, Reublin c.s. Na een korte gevangenschap duikt hij op in Straatsburg en komt in contact met Wolfgang Capito en Martin Bucer. Ondanks hun verdraagzame opstelling is er tenslotte geen plaats voor Sattler in Straatsburg en keert hij terug in de richting van Zurich. De dood van Felix Mantz heeft hem diep ontroerd. Maar ook bij hem is er geen zweem van verandering in leer of levenshouding.

Als voorzitter van de doperse 'synode' in Schleithem laat hij een document goedkeuren dat mag doorgaan voor een belijdenis van specifiek doperse kenmerken. Het wordt wel aangeduid als de '*Schleitheimer Artikeln*' of '*Confessio Schlattensis*'.

Na een inleiding, die eraan herinnert dat de kinderen van God van de wereld zijn afgezonderd, volgen zeven artikelen over:

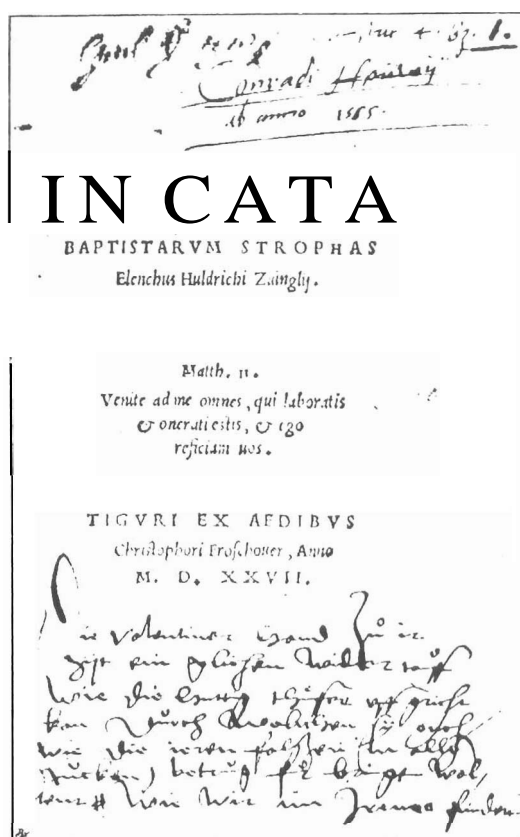
1. de doop, die slechts aan gelovigen op hun verzoek mag worden bediend; ze moeten zijn opgestaan tot een nieuw leven;
2. de tucht, die volgens de regel van Matteüs 18 moet plaatsvinden vóór het breken van het brood; de hele gemeente moet daarbij betrokken zijn;
3. het avondmaal, waaraan alleen gedoopten, die dus een werkelijke bekering hebben getoond, mogen deelnemen;
4. de wereldmijding; deze moet volledig zijn; want wie in het Licht staat heeft de duisternis achter zich gelaten; de gelovigen moeten zich onthouden van alle papisterij en ook van hen die Rome wel bestrijden maar toch geen ware gelovigen zijn (Zwingli's aanhangers dus); ware volgelingen van Christus dragen geen wapens en zijn tegen elke oorlog;
5. het ambt van herder en leraar; de voorganger moet een goed getuigenis naar buiten laten horen, hij moet de gemeente zuiver leiden én zich onder de tucht van zijn gemeente plaatsen;

<sup>17</sup> Over hem: Martin Haas, Michael Sattler. *Auf dem Weg in die tauferische Absonderung*. In: *Radikale Reformatoren*. München 1978. Blz. 115-124.

6. de overheid en haar zwaarmacht; die zijn buiten Christus om alleen maar 'vleselijk'; ware christenen leven naar de Geest 'geestelijk' en nemen niet deel aan activiteiten van een overheid;

7. de eed zal men nimmer moeten afleggen, uw ja zij ja, uw nee, nee!

Deze in het kort weergegeven belijdenis zou alle dopers moeten samenbinden, maar dat is niet gelukt. Er blijft verschil over bijv. het wapengebruik (denk aan Hubmaier). Hier in Schleithem spreekt dan ook dát deel van de anabaptisten dat in wereldmijding streng volhoudt – een lijn die we enkele decennia later aantreffen bij de Nederlander Menno Simonsz. en 'zijn' doopsgezinden.



<sup>18</sup> J. Kamphuis, Signalen uit de kerkgeschiedenis. Groningen 1975. Blz. 43.

Michael Sattler heeft deze belijdenis niet lang meer kunnen uitdragen. Hij wordt in zuid-Duitsland gearresteerd en op 20 mei 1527 terechtgesteld.

Zwingli heeft intussen kennis genomen van deze confessie en reageert erop met zijn werk '*In catabaptistarum strophas elenchus*' (in het Duits: Wider die Ranke der Wiedertauffer, d.i. Tegen de listen van de wederdopers). Het is Zwingli's laatste grote afrekening met het doperdom. Hij proeft in het optreden van de anabaptisten niets anders dan het werk van satan, die de reformatie wil tenietdoen.,

Daarom is hij scherp in zijn woorden, hij spreekt over 'catabaptisten', d.w.z. doopverwoesters, in navolging van de apostel Paulus die de Joden bestraffend aanspreekt als aanhangers van de leer der 'versnijdenis'.

Bekend is dat ook Calvijn zich met deze doperse belijdenis heeft beziggehouden. Op verzoek van Farel publiceert hij een weerlegging ervan in 1544 en voegt er een bestrijding van de leer van de zielelaap aan toe.

### ■ Reoordeling

Waarom botst het radikalisme met de reformatie? Het antwoord daarop moet zijn: 'De reformatie zoekt altijd aansluiting aan het historisch geworden om daarop genezend in te werken met het Woord Gods. De reformatie kan dus geduld oefenen onder deze heerschappij van het Woord Gods en met het doel om het Woord Gods hoe langer hoe meer zelf tot heerschappij te doen komen. Het radikalisme, ook in de vorm van het anabaptisme, staat onverschillig tegenover het historisch geworden en breekt daarmee. Dat is slechts het 'natuurlijke', dat door de 'genade' overwonnen moet worden. Het anabaptisme kan op vele konkrete punten daarom wellicht het gelijk aan zijn zijde hebben. Maar het wordt ten diepste aangedreven door een dualisme tussen natuur en genade, waarin we het dualisme van de vroegere gnostiek herkennen, de grote levensbedreiging voor de kerk van de eerste eeuwen.'<sup>18</sup>

Dit grondpatroon kan men ook vandaag aantreffen in bewegingen van christenen voor het pacifisme en socialisme. Ook binnen het CDA is het herkenbaar, in allerlei nuanceringen. De verwerping van dit denken kan alleen als men zich ten volle onderwerpt aan het geschreven Woord van God en men zich niet laat leiden door subjectivistische visies op de relatie bijbel en politiek.

Het is Zwingli's betekenis dan ook, dat hij vanuit de eenheid van de Schriften gestreefd heeft naar een duidelijke formulering van zijn kritiek op het radikalisme. In de gegeven situatie weet hij dat de 'doorgaande reformatie' in Zurich afhankelijk is van de instemming van de overheid. Maar als een trouwe herder heeft hij daarmee ook alle mogelijkheden benut om héél zijn kerk mee te nemen op de weg van vernieuwing van kerkelijke praxis en maatschappelijke verhoudingen. Dat de overheid in de confrontatie met het dopers radikalisme naar het zwaarste wapen (van de doodstraf) grijpt, mag óns sterk bevreemden, maar werd toen door het overgro-

te deel van de samenleving goed gevonden. Voor de ontbindende krachten van dit radikalisme was maar één medicijn: het zwaarste. Zwingli, Luther, Melanchthon en Calvijn stemmen daar allen mee in. Het lijkt wat subtiel, maar de magistraat van Zurich heeft geen doodvonnis uitgesproken tegen een wederdoper-op-zich, maar tegen iemand die de openbare ordeningen aan zijn laars lapte: ongehoorzaamheid aan Gods instelling werd Mantz verweten. En dat hij schade toegebracht had aan het 'algemeen welzijn'. We kunnen zelfs stellen dat de magistraat veel geduld heeft gehad met de radicalen en er alles aan heeft gedaan om hen hun principiële fouten te laten inzien!

Zuidhorn

H. Veldman

'noch op deze berg, noch te Jeruzalem...'  
Joh. IV 21

UIT DE SCHRIFT

## De Zoon van Zerubbabel in Samaria I

### Berg de lopende jaargang van 'De Reformatie' meteen goed op!

Een jaargang van 'De Reformatie' op een losse stapel ergens in een donkere kast heeft nauwelijks functie.

Met een speciaal voor onze abonnees vervaardigde blauwe verzamelband kunt u makkelijk iets terugzoeken, én: het is een lust voor het oog.

Het systeem van deze band (gepatenteerde kunststof strippen) is makkelijk hanteerbaar en onverwoestbaar.

De band, geschikt voor één jaargang, kostf 22,10 (excl. verzendkosten, deze zijn bij bestelling van meer exemplaren in één keer relatief lager).

**OOSTERBAAN & LE COINTRE B.V.**

**Westwal 45,4461 CM Goes**  
**Tel. 01100-15591**

Het conflict tussen Joden en Samaritanen, dat we in het N.T. telkens tegenkomen, had een religieuze geladenheid. Op de achtergrond stond een geschil over het kerk-vraagstuk. En dat karakter heeft het conflict vanaf het eerste uur, vanaf de tijd Israëls terugkeer uit de Ballingschap, gehad.

In die tijd reeds traden de Samaritanen de teruggekeerde ballingen tegemoet met hoge religieuze pretenties. Ze kwamen Zerubbabel en de zijnen hun diensten aanbieden bij de herbouw van de tempel en voerden hiervoor als argument aan: 'wij zoeken uw God evengoed als gij; Hem toch brengen ook wij offers...', Ezra IV 2.

Ze koesterden een soort pluriformistische kerkbeschouwing.

Maar die beschouwing, daar stellen Zerubbabel en de zijnen zich kritisch tegenover op. Dat mogen we concluderen uit het feit, dat zij het verzoek van de Samaritanen afwijzen. Zo lag er toen reeds een conflict van religieuze aard.

En sindsdien heeft die tegenstelling zich verscherpt. Al spoedig bleek het pluriformistisch gepraat van de Samaritanen een camouflage te zijn van sectarische zelfbewustheid en onverdraagzaamheid. Want als hun verzoek is afgewezen, stellen ze alles in het werk om de herbouw van de tempel te Jeruzalem te verijdelen. Dan geven ze zich bloot in hun ware aard als 'tegenstanders van Juda...', Ezra IV 1.

En die vijandschap hebben ze sindsdien nooit opgegeven. Later zijn ze zelfs een eigen tempel gaan bouwen op de Ebal en zichzelf gaan beschouwen als de ware kerk.

Daarvan worden we met name in Joh. IV een en ander gewaar, als we lezen hoe Jezus, reizend door het Samaritaanse land, in gesprek komt met een Samaritaanse vrouw, bij de Jakobsbron, in de nabijheid van Sichar.

Want deze vrouw blijkt het nauw te nemen met de Samaritaanse principes. Ze neemt een anti-thetische houding aan tegenover de Joden.

Dat beheerst heel haar spreken tot de Here Jezus. Als Hij haar te drinken vraagt, antwoordt ze: 'Hoe kunt gij als Jood, van mij, een Samaritaanse vrouw te drinken vragen?', vs. 9.

En als Jezus haar voorhoudt, dat Hij op haar verzoek zomaar levend water had kunnen geven, dan antwoordt ze: 'Zijt Gij soms meer dan onze vader Jakob...', vs. 12.

En dat deze houding de oude twist over het kerkvraagstuk tot achtergrond heeft, blijkt als ze in Jezus een profeet is gaan zien.

Want dan is de eerste vraag waar ze een profetisch antwoord op wil ontvangen, de vraag naar het adres van de ware kerk: waar wil de Here worden aanbeden, op de Ebal of op de Sion?, vs. 20.

Hoe stelt de Here Jezus zich op in dit reeds eeuwen durende conflict?

Wie hem, tegen de gewoonte van de Joden van zijn dagen, zijn weg ziet kiezen door het Samaritaanse land, zou kunnen denken, dat Hij niet in het dilemma Israël of Samaria, Sion of Ebal, wil treden.

En die gedachte kan nog versterkt worden door zijn antwoord aan de Samaritaanse in vers 21: 'Geloof Mij, vrouw, de ure komt, dat gij noch op deze berg, noch te Jeruzalem de Vader zult aanbidden'.

Dat zou betekenen, dat deze Zoon van Zerubbabel, Luk. III 27 en Matt. 113, het standpunt van zijn vader verloochent.

Maar als we het vervolg van Jezus' antwoord in vers 22 lezen, dan blijkt de Here Jezus de zijde van de Joden te kiezen, tegenover de religieuze pretenties van de Samaritanen: 'Gij aanbidt, wat gij niet weet; wij aanbidden wat wij weten, want het heil is uit de Joden'. Jezus betoont zich een Zoon van Zerubbabel. Zijn bemoeienis met de Samaritanen mag niet worden uitgelegd als het afbreken van kerkmuren. De Ebal en de Sion worden niet op één hoop geveegd.

Hij verkondigt de Samaritanen de kerkkeus, die de HERE gemaakt heeft. Waardoor Hij Israël gemaakt heeft tot Zijn eigendomsvolk. Het volk waaraan Hij Zijn openbaring gegeven heeft. Van waaruit Hij met Zijn zegen wil komen tot alle geslachten van het aardrijk.

De kerkkeus van de HERE, die ook de Samaritanen moet brengen tot het besluit: 'Laten wij naar het huis des HEREN gaan. Onze voeten staan in uw poorten, o Jeruzalem', Ps. 1,2.

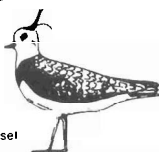
M. H. Oosterhuis

# Vooruitziend

Zo mag u het verzekeringsadvies van een NVA-lid wel noemen.

assurantiebedrijf  
**a. de kievit**

Johan de Wittstraat 2  
2902 HG Capelle a/d IJssel  
Postbus 50 - 2900 AB Capelle a/d IJssel  
Telefoon (010) 50 58 22



De NVA is de Nederlandse Vereniging van Makelaars in Assurantiën en Assurantie-adviseurs, waarvan uitsluitend assurantie-kantoren lid zijn, die zijn toegelaten op hun vakmanschap, hun kwaliteit van advies en begeleiding.

**nva . lid**

De NVA is uw verzekering voor het beste advies.

# Je moet God maar vergeven...

## II (slot)

*(leven temidden  
van onrecht)*

### ■ Hulp

Wat we in de titel 'je moet God maar vergeven...' noemen is meer en anders dan een opmerking, die zo losweg gemaakt wordt. Het is de hulp die geboden wordt, om levend temidden van het kwaad, voort te gaan. Het is de basis die aangereikt wordt om in liefde verder te gaan met het werk dat onder handen is.

We vragen ons af hoe iemand – zelf vertrouwd met de Schriften van het Oude Testament – op deze weg kan komen. Het gegeven advies is niet alleen onbegrijpelijk, maar klinkt in de oren van hen die met de bijbel vertrouwd zijn als duidelijke godslastering: goddeloosheid of beter godloosheid horen we erin. Hoe valt dan te verklaren dat zulk een advies kennelijk aanslaat bij velen, zodat van dit werkje op korte termijn al de vijfde druk in omloop gebracht moest worden?

Wordt hier iets nieuws geboden? Een soort derde weg voor velen, die wel van God weten, maar toch niet met Zijn beleid kunnen klaarkomen, geconfronteerd als ze worden met allerlei vormen van kwaad?

Er moet hier meer aan de hand zijn dan het geboeid worden door het op de huid geschreven zijn van dit werk. De aanleiding is im-

mers de ongeneeslijke ziekte van een kind, maar hoevelen zijn er niet van wie het leven door een kwaad van evengrote orde geteisterd wordt, en toch deze weg niet kunnen volgen. Wat trekt anderen in verwante situaties dan wel aan?

### ■ Theorie

We menen het antwoord te vinden in de manier waarop met de vraag van het Godsbestaan wordt omgegaan. Het begint al met de verwijding die het begrip 'antwoord' krijgt. Antwoorden op de vraag of en hoe God bestaat en handelt in het kwaad vandaag, is volgens de schrijver, niet een verklaring geven, die het verstand bevredigt, maar reageren. Anders gezegd: het onrechtvaardige lot op je nemen en er wat van zien te maken.

We denken ook aan de opmerking, eerder geciteerd over de religie: 'eenmaal bevrijd van de noodzaak God te verdedigen en te rechtvaardigen vanwege alles wat er gebeurt'.

Het begrip religie is in dit verband totaal ontdaan van de bijbelse notie van het dienen van de Here God met je hart en met je verstand, zoals Hij geboden heeft. Het is geworden tot een bestaansverhouding tegenover de wereld, waarin we dan ook iets van Gods bestaan mogen ontdekken in onze eigen levensinstelling en in die van anderen, waar meeleven en liefde blijkt.

Nog anders: de tegenstelling welke wordt gemaakt tussen religie en verdedigen van Gods handelen, doet vermoeden dat de bijbelse openbaring voor de schrijver geworden is tot een onderdeel van een levensfilosofie, waarin met het woord inzicht wordt gegeven in wat de wereld beweegt. Maar woorden blijken tekort te schieten! En zo kan hij de weg wijzen van een religie, die niet meer de noodzaak kent van het verdedigen en rechtvaardigen van God. De schrijver wordt zodoende niet gehinderd door een beeld van God, dat ook voor joodse begrippen nauwelijks meer te verenigen valt met de openbaring van de God van het verbond. Gods handelen en het handelen van de mens vloeien in elkaar over. Het kennen van God gaat over in het kennen van de goede mens in moeizame omstandigheden.

### ■ De levensweg

Hoe moet de mens reageren? Het wordt in een paar opmerkingen omschreven:

– bent u in staat de wereld te vergeven in liefde, die u teleurgesteld heeft door haar onvolmaaktheid...

– bent u in staat mensen om u heen te vergeven en lief te hebben, ook al hebben ze u gekwetst... omdat er geen volmaakte mensen bestaan. Ook omdat 'iemand's straf voor het onvermogen om onvolmaakte mensen lief te hebben een veroordeling tot eenzaamheid is'.

– bent u in staat God te vergeven en lief te hebben, als u hebt ontdekt dat Hij niet volmaakt is, ook als Hij U in de steek gelaten heeft... net als Job.

– 'En als u tot deze dingen in staat bent, bent u dan ook in staat te erkennen dat het vermogen om te vergeven en het vermogen om lief te hebben de wapens zijn die God ons heeft gegeven om een compleet en moedig en zinvol leven te kunnen leiden in een minder volmaakte wereld?' (pag. 138)

Met dit advies eindigt dit boek. Job als voorbeeld, zo wordt gesuggereerd. Bijbels georiënteerd zo lijkt het, maar niet gedragen door de belijdenis van de God van het verbond. Een moedige gelatenheid wordt geadviseerd, die in Gods naam het gegeven moedig aanvaard..., wetend dat God niet volmaakt is.

### ■ De vrees des Heren?

Op dit moment vragen we ons welk beeld wordt geschapen van wat de bijbel de kinderen Gods opdraagt: de vrees des Heren. In een drietal opmerkingen tekent de schrijver zijn beeld van de omgang met God:

– God laat de mens de ruimte om mens te zijn, zo zegt hij. We vergeten niet dat ook dit vragen staat tegen de verschrikkelijke achtergrond van de Holocaust. De naam Auschwitz valt meer dan eens. God laat de mens de ruimte om te kiezen. Het lijden wekt wel zijn medelijden op, maar er is niet het vermogen te helpen. God lijdt aan de mens. Met verwijzing naar de moderne christelijke theologie, wordt gezegd: 'Ik wil graag aannemen dat Hij de bron is van mijn vermogen om medelijden en verontwaardiging te voelen, en dat Hij en ik aan dezelfde kant staan wanneer we ons achter het slachtoffer scharen, tegen degenen die hem iets aan willen doen'. (pag 71)

– God helpt degenen, die ophouden zichzelf te kwetsen. De mens die lijdt heeft ook vaak de behoefte zichzelf als een slecht mens te beschouwen. 'En daarom jaagt hij de mensen weg die hem proberen te benaderen om hem te helpen.' En de omgeving kan dit gevoel

door de ingenomen houding nog verheviggen. Hier wijst de schrijver naar de bekende vrienden van Job. Twee boosdoeners zijn aansprakelijk: we willen graag geloven dat alles een zin heeft. Derhalve denken we in het patroon van oorzaak en gevolg. Bovendien is er het idee dat wij de oorzaak zijn van wat er gebeurt. (pag. 88)

– God kan niet alles doen, maar een paar belangrijke dingen wel. We mogen God niet om het onmogelijke en het onnatuurlijke bidden. We moeten God ook niet datgene vragen wat we zelf kunnen doen. Jacob leerde in Gen. 32 zich uit te leveren aan God, zo zegt de schrijver. 'In dit volwassen gebed zegt Jacob: 'ik heb u nodig; ik ben bang; ik heb geen vordering op U.' In de weg van zulk een gebed ontdekken we God in de mensen om ons heen en worden we verlost uit de eenzaamheid. God is in de mensen die helpen. (pag. 117vv)

Wie de bijbel kent weet dat hier geen notie meer aanwezig is van de levende God, de God van Abraham, Izaak en Jacob, die zich geopenbaard heeft: 'Ik ben Uw schild, uw loon zeer groot. Gij zijt mijn volk'.

### ■ Infectiehaard

We hebben een aantal gedachten doorgegeven uit een boek dat om ons heen kennelijk ingang vindt. Juist daar waar er nog sporen zijn van Gods openbaring en men zich daaraan wenst te oriënteren! Voldoende godsdienstig om niet voor afvallig door te gaan; te weinig naar de bijbel om te erkennen de werkelijkheid van het genadeverbond. Een theoretische 'God' wordt geconfronteerd met de werkelijkheid van het leed in onze wereld. De vragen zijn indringend en stellen ons slag op slag voor door ons niet te beantwoorden vragen. Wat blijft er dan aan uitzicht over als je niet wilt belijden de God en Vader van Jezus Christus? Hij handelt in de Middelaar-Koning: de barmhartige Hogepriester, zo zegt Hebr. 4, die ons kent in onze zwakheden en klaar staat om te helpen op het goede moment.

Het klinkt sympathiek en hanteerbaar: de lijdende God. Maar hoe anders is de Schrift die spreekt van Hem, die geleden heeft, en klaar staat om te helpen, door ons aan te roepen. 'Je moet God maar vergeven...', zo luidt het advies. Is er een schrijnender armoede denkbaar, als je zo verzen wordt naar jezelf en de medemens, terwijl de Schrift ons leert de naam van de Here Christus aan te roepen?



## ■ De trotse mens

Er wordt gesproken over de onvolmaaktheid van God. Daarom moet de mens God vergeven en de wereld maar aanvaarden. Maar men gaat nog een stap verder: God kan veel, maar in een zaak is Hij van de mens afhankelijk: hij kan de liefde tot Hem niet afdwingen. (pag. 176) Daarin is de mens zelfstandig. Kunnen we scherper omschrijven welk een hoogmoed er te voorschijn komt? Hier verschijnt de mens tegenover God in zijn oude trots, die ook zijn val is.

Hier valt het masker: schrijnende armoede komt openbaar; meer nog: het pure verzet van de mens tegen God noopt tot de armoede, als er niet gebogen wordt voor de rechts-eis van de Here en het antwoord dat Hijzelf daarop geeft in Jezus Christus en in de weg van het evangelie openbaart, opdat de delen in de unieke troost in leven en sterven.

A. Kamer

## Bezitten en weggeven

Er is nauwelijks sprake van een eigen christelijk bestedingspatroon. Principiële bezinning hierop vindt weinig plaats, mogelijk omdat we dan op pijnlijke feiten kunnen stuiten. Toch hebben we ook bij onze geldbesteding te maken met normen, die God ons stelt. Het is daarom verheugend dat na eerdere GSEV-brochures (o.m. Omgaan met het aardse goed van drs. J. P. de Vries) denoodzakelijke bezinning hierover verder wordt gediend met een brochure van ds. C. van der Leest, onder de titel *Bezitten en Weggeven*. Hij schreef over dit thema al eerder in *De Reformatie*; de brochure vormt een uitwerking van een in 1983 gehouden toespraak voor de centrale diaconale conferentie.

Van der Leest behandelt de vele bijbelse gegevens over geldbesteding, zoals o.m. de oudtestamentische voorschriften. Christus' ontmoeting met de rijke jongeling, het leven van de eerste christen-gemeente. Hij komt dan tot een aantal 'sociale grondregels'; volledige gelijkheid van bezit wordt niet gevraagd, wel van het eerste levensonderhoud.

673

### SLAPELOZE NACHTEN?

Onze plantaardige zenuwtabletjes werken rustgevend en kalmerend. bevorderen een goede nachtrust en versterken het zenuwgestel!  
Kuur voor een maand 20,-

### DROGISTERIJ SIKKING

BARREVOETESTRAAT 5  
2011 WL HAARLEM  
Tel. 023-312882/324606  
Postgiro 190609

## Schoolgeld. Het móét er komen!



Schoolgeld. De gezamenlijke aanpak van financiële acties tbv ongesubsidieerd Gereformeerd onderwijs en vormingswerk. Ontvangt graag alle acceptgirokaarten terug! NMB-Apeldoorn rek nr. 65 312.645; Gro rek nr. 5350018; tnv Stichting CFA

VOOR GEKKEFORMEERD ONDERWIJS

De materiële zaken die bij ons niet voor een duidelijk doel nodig zijn, moeten we niet oppotten (bezitten), maar bestemmen voor anderen (weggeven). Verder moeten we beseffen dat God zijn zorg voor ons veelal tastbaar maakt via de kerkgemeenschap.

Ik heb één kritische kanttekening; de auteur laat 'de economische en politieke aspecten over aan deskundigen'. Deze bescheidenheid is in zoverre onbevredigend waar de – in het kader van 'sociale grondregels' – centrale kwesties van de rol c.q. taak van de overheid in een geseculariseerde samenleving enerzijds (sociale zekerheid, met name voor de zgn. echte minima; eerste levensbehoeften!) en de taak van de **kerk(gemeenschap)** anderzijds slechts zijdelings (p. 59) wordt aange- roerd.

Deze kanttekening doet niets af van onze grote waardering voor deze indringende brochure, zowel op het punt van de behandeling van schriftgegevens, als waar het gaat om praktische overwegingen met het oog op ieders persoonlijke verantwoordelijkheid. Hartelijk aanbevolen.

Pijnacker

N. Vogelaar

Scriba's opgelet! Wij leveren nu twee soorten **DOOPKAARTEN**: nr. 291 = het vertrouwde model 'Ik heb u bij uw naam geroepen..', 13,5 x 19.5 cm; nr. 71 = een nieuw ontwerp 'Want voor u is de belofte..', 12 x 12 cm. Beide kosten f 12.75 per 25 st., excl. verzendkosten. Bel voor meer inlichtingen: 01100-15591. Uitg. Oosterbaan & Le Cointre bv, Postbus 25, 4460 AA Goes.

## BOEKAANKONDIGINGEN

Uitgeverij Kok uit Kampen gaf in de afgelopen tijd twee boeken uit, die verband houden met de dagelijkse bijbelstudie: prof. dr. R. Bijlsma stelde in 1983 een **Dagbijbel** (tweede deel) samen, voor de persoonlijke en huiselijke geloofsviering, waarin hij voor elke dag een bijbelgedeelte laat afdrukken, omdat bij een beschouwing over een bijbeltekst het gedeelte 'wat in het gedrang komt'. Op elk gedeelte volgt een aanzet voor 't gebed en een suggestie om te zingen uit het Liedboek voor de Kerken. De laatste drie pagina's van de 415 bevatten het tekstregister. De prijs is f 29,90.

Goedkoper is het jeugd-dagboekje dat Josine **Bergeijk** schreef (f 12,90). Elke pagina bevat een kort verhaal over belevenissen van kinderen, met aan het slot telkens een conclusie, die de jeugdige gebruikers aan het denken moet zetten. De verhalen zijn onder de volgende thema's gerangschikt: Kinderen in de tijd van Jezus, Kinderen van nu, De kerk, De tien woorden (geboden). 't Is een boekje van 83 pag. en voert als titel **Jij hoort erbij!**

Alfred C. Bronswijk is een dominee, die 15 verhalen bij uitgeverij Kok (1984) liet publiceren onder de titel In de **zevende hemel**. De verhalen beslaan een bladzijde of drie, zijn geïllustreerd en bevatten, zoals de ondertitel aangeeft, 'momentopnames van heel gewone mensen'. 55 pag. voor f 9,90.

De Vuurbaak (Groningen 1984) verzorgde samen met het Nederlands Dagblad dit jaar opnieuw het jaarboek van het afgelopen jaar, **Anno Domini** 1983; de ondertitel: een jaaroverzicht in woord en beeld, geeft de inhoud van de 144 pag. goed weer. Naast de beeldrijke maandoverzichten vindt u er jaaroverzichten, achtergronden, weer-overzicht, de politieke stand van zaken en een necrologie. Per-

sonen- en zakenregister zijn toegevoegd. Dit deel kost 28,50, maar als u zich abonneert op de serie f 24,50.

In *Kortom de Bijbel* van Ids. Van der Ploeg worden de 66 bijbelboeken in klein bestek geboden. Van elk boek schreef hij een pagina-grote samenvatting en plaatste daarnaast een citaat uit dat boek, ingeleid of geïllustreerd. Het bevat verder een geslachtsregister van Jezus, een tijdschema en een landkaartje. 143 pag., een Kok-uitgave (Kampen 1984), prijs f 14,95.

In 1983 vierden de Navigators hun 35-jarig bestaan in Nederland, ter gelegenheid waarvan Gien Karssen een boek over die geschiedenis schreef. Centraal staat het discipelschap, dat bestaat in discipel-zijn en discipel maken, zodat  $I \times I = veel$ . Daarom die titel op dit boek van 94 pag., een Telos-boek, dat uitkwam bij Buijten en Schipperheijn. Prijs f 9,90.

De Roemeense dominee Joseph Ton hield in oktober 1982 een Nederlandse tournee, waarin hij 5 lezingen gaf. Deze zijn nu in een boekje (52 pag.) uitgegeven, nadat Johan Th. Bos ze bewerkte. Het thema van de lezingen is de plaats en de functie van het lijden in het leven van een christen. Uitgevers van *Lessen in lijden* zijn Gideon (Hoornaar) en Stichting Antwoord (Roosendaal), die het in 1983 op de markt brachten voor f 4,90.

Twee Ned. Hervormde dominees, ds. H. Veldhuizen en drs. R. Kieskamp publicerden bij Kok (Kampen) een toelichting op de Nederlandse Geloofsbelijdenis. 't Is een boek dat tot doel heeft de lezers aan het werk te zetten: de artikelen worden behandeld door middel van een bijbelstudie, een korte bespreking en een reeks gespreksvragen. De paperback, *Wij belijden*, levert u 123 pag. en kost u f 16,50.

We ontvingen een drietal schetsenbundels van de jeugdbond, waarvan een samen met de Mannenbond. Dat zijn de 5 schetsen over de kerkorde van ds. Joh. Strating, getiteld *Samenleving in saam-horigheid*. Uitgegeven ten behoeve van het verenigingswerk, omdat de KO onder kerkmensen 'niet zo bekend' is. Na elke schets volgen vragen voor de bespreking en een beknopte literatuur-opgave. Ook is de door de synode van Groningen-Zuid (1978) vastgestelde tekst van de KO opgenomen.

Ds. R. Zijlstra behandelt in 10 schetsen *De Decaloog*. Het is een tweede druk van deze

bundel omdat er nogal wat vraag naar is. Ook in deze bundel treft u telkens literatuurverwijzing.

De derde bundel biedt herdrukte schetsen over de brieven van Johannes (door ds. D. Nieuwenhuis) en de brief van Judas (ds. H. D. van Herksen). Deze gelegenheid heeft men gebruikt om enkele schetsen samen te voegen en ze van fouten en gebreken te zuiveren.

Deze uitgaven van de Bond(en) zijn te bestellen op Wildforster 77, 3772 WE Barneveld (03420-15430). Per stuk betaalt men f 3,50, afgezien van de verzendkosten.

Over vragen rond het mens-zijn hield dr. Jac. J. Rebel 5 zondagavondlezingen voor de NCRV-radio. Hij stelt daarin dat het bij het werk van de Heilige Geest uiteindelijk gaat om het mens-zijn, niet om het christen-zijn van de mensen. Deze grondstelling heeft consequenties voor vragen als: wie ben ik? Hoe wordt ik een mondig mens? Wat is christelijke identiteit? Hoe ga ik als christen om met andersdenkenden? Deze stof behandelt hij in deze bundel voorlezingen. *Je wordt er een Ander Mens van*, aldus Jac. J. Rebel, die dat als titel meegaf aan deze Kok-uitgave (Kampen 1984) van 42 pag. Prijs f 9,90.

Na de apocriefen van het OT, de Pseudepigraphen en de Apostolische Vaders verschijnen nu bij Kok (Kampen 1984) *de Apocriefen van het Nieuwe Testament*. Dit eerste deel bevat enkele evangeliën (o.a. van de Nazarenen, de Hebreëën, van Petrus en van Nicodemus), twee Handelingen (van Petrus en Paulus), een briefwisseling (tussen Abgar en Jezus) en een refreinlied over het leven van Jezus.

Door verschillende mensen zijn de teksten vertaald, ingeleid en toegelicht. De eindredactie van de bundel had dr. A. F. J. Klijn. Vele van de opgenomen teksten verschijnen nu voor 't eerst in de Nederlandse taal. De bundel wordt uw bezit voor een bedrag van f 29,00.

Nummer 15 en 16 uit de 'Toets'-serie, die verschijnt bij uitgeverij Medema uit Vaassen (1984), werden toegestuurd. 'Toets' boekjes zijn korte brochures over belangrijke bijbelse onderwerpen, waarin verschillende meningen en gedachten worden getoetst aan het Woord van God', zo kondigen de boekjes zichzelf aan.

In nummer 15 behandelt J. G. Fijnvandraat samen met J. Ph. Fijnvandraat 'het leerstuk van de eeuwige voorbestemming ter verdoemenis', terwijl ze verwijzen naar de aktuali-

teit ervan (drs. W. G. Rietkerk in Opbouw). In 32 pag. komen aan de orde: Velen geroepen, **weinigen** uitverkoren (tevens titel). Calvin over de verwerping, Jacob **liefgehad**-Ezau gehaat. Is bekering een goed werk? Een aanhangsel licht de termen infra- en supralapsarisme toe.

J. Ph. Fijnvandraat houdt zich in deel 16 bezig met de vraag of Jezus, vaak uigenodigd tot zondigen, **kón** zondigen. In 32 pag. levert de auteur een bespreking die uitmondt in een negatief antwoord, zodat de titel van de brochure kan luiden: De Man **die niet** **kón** zondigen. Beide brochures kosten f 3,90.

A. S. van der Lugt

#### Een eeuwig verbond

Tegelijk met zijn 25-jarig jubileum als hoogleraar liet prof. J. Kamphuis een boek verschijnen onder bovengenoemde titel. Het is tweedelig. Het eerste deel (pag. 11-106 voert de titel: 'Om het recht van het verbond', met de ondertitel: 'De strijd over het verbond in de Gereformeerde Kerken in Nederland rondom de Vrijmaking van 1944'. Het tweede deel (pag. 109-123) is een lezing over 'Leven in het verbond'. De bladzijden 125-149 bevatten de zeer interessante noten bij beide **delen**. Vijf Bijlagen bieden, pag. 151-162: De verklaring van de synode van Utrecht 1905 over het punt van de onderstelde wedergeboorte; De leeruitspraak van 1942 aangaande Genadeverbond en zelfonderzoek; De **Vervangingsformule** van 1946; De terzijdestelling van de Vervangingsformule in 1959; Besluit van de generale synode van De Gereformeerde Kerken in Nederland (onderh. art. 31 K.O.), Groningen 1946 inzake de verklaring van 1905.

Omdat het eerste onderdeel het geheel beheerst, kan het boek gekarakteriseerd worden als een dogma-historische studie. Het dogma is hier het eeuwig verbond en uit de kerkhistorie wordt toegelicht hoe dat **verbondsthema** in een kerkelijke strijd van enige jaren veelzijdig is uitgewerkt. De auteur maakt duidelijk hoe vóór de jaren dertig of veertig de kerkelijke ontwikkeling leidde tot een botsing tussen subjectivisme en reformatie. Er waren verschillende (onderling wel samenhangende) themata aan de orde. De hele dogmatiek kwam in beweging. De beslissende strijd echter spitste zich toe op de leer omtrent het verbond, omtrent de belofte en de eis, omtrent de doop enz. Een **diepborende** ontleding van het toenmalige historisch gebeuren brengt aan het licht, dat er vele facetten aan het werkelijke verbond zijn. Het komt duidelijk naar voren, dat het verstaan van Gods verbond met ons en onze kinderen door de strijd is verdiept. De auteur bereikt dat effect door (met name in de noten) vele details in het licht te brengen. Zo blijkt van hoe groot belang de strijd is geweest. Omdat wij slechts een aankondiging kunnen geven, is er geen ruimte om meer over het boek te schrijven. Het is duidelijk: wie de kerkelijke strijd van de veertiger jaren echt wil leren verstaan, vindt hier een dogma-historisch stuk, dat hem uitstekend kan helpen. De auteur verdient onze oprechte dank voor zijn publicatie. En onze hartelijke aanbeveling bij u, die deze aankondiging leest.

N.a.v. J. Kamphuis, Een eeuwig verbond. Uitgave Vijlbrief, Haarlem, 165 pag. f 24,95.

Joh. Francke

Leest U  
**DE REFORMATIE**  
van een ander?

**Neem zelf een  
abonnement voor  
maar f 69,— per jaar.**

Vul onderstaande bon in en stuur hem in een open envelop zonder postzegel aan:  
De Reformatie, Antwoordnummer 10,4460 VB Goes.

-----  
**Ja, ik wil voortaan De Reformatie elke week in mijn brievenbus.**

Naam: .....

Adres: .....  
Postcode: .....

Woonplaats: .....

**Ik wacht met betalen op uw acceptgirokaart.**

# Afscheiding in Hattem

5

Op zondag 14 juni voegde Brummelkamp de daad bij het woord. Hij preekte over Psalm 51 : 16 en maakte zijn overtuigingen voorneemen aan de gemeente bekend. De teerling was geworpen.<sup>8</sup>

## Het adres

In deze voor Brummelkamps ontwikkeling zo ingrijpende dagen verzond hij op 23 juni zijn op 4 juni geschreven adres aan de Synode. Vooraf las hij het nog in een classisvergadering voor. Het stuk luidde aldus:

*Aan de Algemeene Synode der  
Hervormde Kerk in het  
Koninkrijk der Nederlanden.*

De ondergeteekende, predikant bij de Gereformeerde Gemeente te Hattem, neemt bij deze de vrijheid zich tot de Hoog Eerwaarde Synode te wenden, uit hoofde van de hachelijke omstandigheden, waarin zich, onze, thans zoo zeer geschokte, kerk bevindt; met het dringend verzoek om kategorisch antwoord op deze zijne missive te mogen ontvangen, en verzoekt:

1o. Dat de Synode ronduit verklare, of zij de drie formulieren onzer Kerk, *Geloofsbelijdenis*, *Catechismus* en *leerregels der Dordrechtse Synode* al of niet, in alles verbindend beschouwt, gelijk dezelve in vroegere dagen waren.

2o. dat de Synode openlijk verklare, dat de predikanten in de Gereformeerde Kerk, niet alleen mogen, maar ook moeten handelen, overeenkomstig de, in onze kerk, aangenomene Formulieren van eenigheid; zonder dat er iets in acht behoeve genomen te worden, op grond van de tegenwoordig bestaande wetten en verordeningen, hetwelk tegen de genoemde Formulieren strijdt.

3o. dat de Synode, al die predikanten, die, stellig of ontkennende, anti-gereformeerd handelen en prediken, in hunnen loop stuite; door hen tot wederkeering tot het Gereformeerde te noodzaken, zoo zij in de Gereformeerde kerk wenschen te blijven.

40. dat de Synode zorge, dat datgene, hetwelk in de zaken van Ds. de Cock, predikant te Ulrum, en van Ds. Scholte, predikant te Doveren, c.a. tegen die formulieren strijdende, verricht is, worde herroepen.

Dit te vragen acht ik mijne dure verplichting te zijn; zoowel, opdat ik voor mij zelf, die in geene andere, maar alleen in de Gereformeerde kerk, Herder en Leeraar wensch te zijn, duidelijk moge kunnen weten, waaraan ik mij te houden heb; als ook, op dat de Gemeente alom in ons Vaderland moge weten, of de Gereformeerde kerk, zoo als die in 1618 en 1619 te Dordrecht is vastgesteld door de Synode als vervallen of als nog bestaande beschouwd wordt; en haar hare wettige eigendommen nog gelaten of ontnomen zijn.

'HoogEerwaarde Heeren! het belang der zaak moet U. H. E., zoo Gij met mij getrouw wensch te zijn, dringen, om in dezen te handelen volgens eed en plicht, al ware dit ook strijdig met U. H. E. persoonlijke belangen. Daartoe wensch ik U. H. E. een biddend hart om de verlichting van Gods Geest, zonder welke wij alle te zamen duisternis zijn, van harte toe.

Der HoogEerwaarde Synode dw. dienaar en medeopziender in de Gemeente des Heeren,

A. Brummelkamp.<sup>9</sup>  
Hattem,  
den 23 Junij 1835.

*Beroering rond doopvont en gezangenbundel*  
Terwijl de Synode nog over het uit Hattem ontvangen adres delibereerde, bracht Brummelkamps standpunt inzake de doop de Hattemse gemeente in grote beroering. Op zondag 21 juni kwam het al tot een harde confrontatie:

'Dit bekendmaken van B.'s standpunt inzake de doop gebeurde den 14 Junij jl. In den loop dier week hoorde ik, dat er veel gesproken werd van blijdschap bij de ongelooften, daar zij mij in dezen wilden dwingen; van vrees voor de gevolgen, bij hen, die de waarheid en mij, omdat ik de waarheid verkondigde, liefhadden. Het gerucht, dat de ouders van twee jong geborene kinderen, reeds door geld gekocht waren, om, den volgenden zondagmiddag, als wanneer ik moest prediken, met hunne kinderen in de kerk te komen, hoorde ik niet als hoorende; toen er echter werkelijk twee kinderen, wier ouders geene lidmaten, en waarbij ook geene doopgetuige,



Begin juni 1835 besloot 677  
ds. Brummelkamp dat  
hij niet langer een af-  
wachtende houding  
mocht aannemen. Hij  
verklaarde in de kerke-  
raad dat hij voortaan  
geen kinderen zou do-  
pen van wie de ouders  
geen belijdende leden  
van de kerk zijn. De ker-  
keraad reageerde met  
een oproep tot terug-  
houdendheid.

<sup>8</sup> A. Brummelkamp Jr. noemt in de *Levensbeschrijving* die hij van zijn vader gaf (1910), op blz. 49 als tekst Ps. 50 : 16. Op dezelfde zondag 14 juni werd Brummelkamps eerste kind Anna Hendrika geboren. Het doop, 's Maandags en op den 15den, was in de kerk van Scholte in Hattem, door Van Ittersum spottend 'predikant van 't oude hoerengelooft' genoemd. De vrederechter liet hem voortdurend bewaken, zodat hij geen gelegenheid voor het houden van een eenpartij zou krijgen.

<sup>9</sup> *Off. St.*, II, 78-79.

<sup>11</sup> De betreffende ouders (het echtpaar B. Kamphuis-G. Wijnen en wed. E. Esselink-van Dijk) konden niet schrijven en tekenden met een merk. Daarbij waren T. Furstenburg (griffier bij het vredesgerecht en tevens kerkvoogd) en S. D. A. van Erckelens (winkelier) hun getuigen en wellicht ook de aanstichters achter de aanklacht. Uit het bezwaarschrift blijkt, dat de ouders in de weigering van de doop ook het gevaar zagen, dat voor hun kinderen het recht op eventuele diakonale ondersteuning zou vervallen.

tegenwoordig waren, in het doophek gebracht waren, verzocht ik, na het eindigen der predikatie, bij name, dien vader en die moeder, welke ik als lidmaten kende, op te staan, om het formulier te **hooren** en de vragen te beantwoorden: nadat dit was afgelopen doopte ik hun kind, liet de anderen zitten en alles liep in de grootste stilte af. In de grootste stilte, zeg ik, tot dat de godsdienst-oefening geëindigd was, want onmiddellijk daarna drongen een of twee **heeren** tot in het doophek met zeer hevige deklamationen en verklaringen, dat zij het zouden opnemen voor de ongelukkigen, wie ik daar zoo slecht had behandeld. Terwijl al het volk in gespannen verwachting bleef staan, was mijn antwoord, dat mijn huis voor hen openstond en ik hen gaarne zou ontfangen om er met hen over te spreken, maar dat zulks thans niet voegde. Zij klaagden mij, gelijk ik van achteren vernam, bij het klassikaal Bestuur aan.<sup>10</sup>

De genoemde aanklacht werd op 23 juni bij het Classicaal Bestuur ingediend."

Maar er gebeurde diezelfde zondag nog meer. We geven weer het woord aan **Brummelkamp** zelf.

'Het was echter niet alleen dit, wat mij op dien dag te doen stond. De zondag na den 18 Junij was mij, van regeringswege, herinnerd als de gedenktag aan Waterloo's overwinning; dit gaf mij in die week veel werkzaamheid voor den **Heere**, daar ik mij de dagen van ouds, de dank-, vast- en bededagen onzer voorvaderen herinnerde. De keuze van mijnen tekst voor de avonddienst werd bepaald op Jerem. 6 : 16. 'Zoo zegt de **Heere**: Staat op de wegen en ziet toe, en vraagt naar de oude paden, waar toch de goede weg zij, en wandelt daarin, zoo zult gij rust vinden voor uwe zielen.' Krachtig was, in den loop dier week, de opwekking des **Heeren** daar ter plaatse, als ook tot mij gericht; en wel alzo dat ik, daar ik de gemeente zoude opwekken, om weder te **keeren** tot de oude paden, zelve ook in **al** mijnen handel en wandel moest voorgaan. Het gezangboek, sedert het jaar 1807 in de kerk ingevoerd, was mij reeds **eenen** geruimen tijd bekend, als in geest en strekking niet alléén, maar ook in doel van invoering, met de Gereformeerde leer in strijd. Veel was ik hiermede, sedert eenigen tijd, werkzaam geweest; thans was het mij niet mogelijk, dit boekklanger bij de openbare godsdienst-oefeningen te gebruiken. Van daar dan ook, dat ik, op dien zondag avond, aan de gemeente bekend maakte, dat ik mij er voortaan niet langer van zoude bedienen.

M. te Velde  
(wordt vervolgd)

## PERSSCHOUW

### De Vrijmaking weer in de aandacht

In Hervormd Weekblad *schrijft ds C. Jongeboer naar aanleiding van het sterven van prof. drs H. J. Schilder het volgende:*

De Gereformeerde Kerken Vrijgemaakt willen niet graag aangeduid worden met dat laatste woord erbij, omdat men zichzelf ziet als de juiste voortzetting van de Gereformeerde Kerken, welke zij zelf op hun beurt weer aanduiden met de toevoeging 'synodaal'.

Nu is kort geleden overleden prof. H. J. Schilder, een man van het eerste uur van de Vrijmaking. In het GEREFORMEERD KERKBLAD, met als onderschrift: 'Wekelijks orgaan ten dienste van de **Geref.** Kerken in Overijssel, Gelderland, Utrecht en Noord-Holland' wordt naar aanleiding van het overlijden van deze in hun kringen zo geliefde voorganger de geschiedenis weer eens opgehaald van 1944. Want daarin heeft de thans overledene een bijzondere rol gespeeld.

Aangezien onder onze lezers velen zullen zijn, die daarvan weinig of niets meer afweten, wil ik iets overnemen uit een artikel ter nagedachtenis aan prof. Schilder.

Hij was in 1944 candidaat en moest nog door de kerk geëxamineerd worden. Nu had men in 1942 in de synode enkele besluiten genomen, die nadrukkelijk onderschreven moesten worden door de kandidaten, die predikant wilden worden.

Aan candidaat Schilder werd dus ook gevraagd of hij instemde met deze besluiten. Deze gingen over de H. Doop. Men had namelijk besloten, dat 'het zaad des verbonds (dat zijn dus de pas geboren kinderen, C. J.) krachtens de belofte Gods voor wedergeboren en in Christus geheiligd moesten worden gehouden totdat bij het opwassen het tegendeel blijkt'.

Dit besluit was een toevoeging aan de Drie Formulieren van Enigheid.

De candidaat verklaarde 'dat hij het niet wenselijk achtte aan zijn ondertekening van de Drie Formulieren van Enigheid een dergelijke toevoeging te geven'.

In een geschrift, dat hij aan dit onderdeel van de verklaring wijdde en bij zijn examinatoren indiende (de verklaring ging namelijk over meer onderwerpen, maar dit was het meest aangevochten) stelde hij, dat 'als een predikant aan ouders de eerste doopvraag stelt, hij vraagt, dat zij belijden, dat hun kinderen in Christus geheiligd ZIJN'.

En hij verklaarde verder: 'Instemming met de leeruitspraken zou betekenen, het recht om dit van de ouders te vragen prijs te geven. Instemming zou dán betekenen zichzelf de toegang tot de kansel versperren, terwijl het doel van het examen juist was om deze te openen. Instemming zou dan betekenen in strijd te komen met het doopformulier en derhalve met de belijdenissen de Schrift zelf'. Nog een bezwaar brengt hij ter sprake. De synode had namelijk besloten, 'dat God Zijn belofte naar Zijn vrijmacht (bij de uitverkoren kinderen) vervult vóór, onder of ná de Doop. Dat betekent dat het te dopen van een kind gehouden móet worden voor wedergeborenen *niet* gehouden mág worden voor wedergeborenen om aan de vrijmacht Gods niet tekort te doen'.

Ik hoop, dat het u enigszins duidelijk is waarom het in deze strijd ging. Het gevolg was, dat op een heel vervelende manier candidaat Schilder niet toegelaten werd tot het ambt van predikant.

Ik weet nog, dat velen in de Ned. Herv. Kerk deze zaak en andere zaken met grote aandacht volgden. Zelf schafte ik me enige strijdschriften aan.

En het moet gezegd, dat wij aan de kant van de bezwaarden stonden. Maar de synode van de Geref. Kerken hield strak vol de verklaring van 1942 te laten ondertekenen. En daarmee was de scheuring een feit.

Men heeft – om het woord maar even te gebruiken – in synodale kringen heel veel spijt gehad van deze onverkwikkelijke strijd. De verklaring is later ingetrokken, maar de gescheiden broeders en zusters kwamen niet terug. Want afscheiden is één, éénwording is een tweede. Dat merken we in onze dagen maar al te zeer in SoW!

*De leeruitspraak is niet 'ingetrokken', zoals ds Jongeboer schrijft, maar 'terzijde gesteld'.*

*Dit werd opzettelijk zo geformuleerd door de synode van Utrecht 1959, omdat, daarmee vast werd gehouden aan de rechtmatigheid van de leeruitspraken, die bovendien 'in geconcentreerde vorm' werden gehandhaafd.*

*Bovendien werd een verzoek om de schorsingen en afzettingen van ambtsdragers die op grote schaal hadden plaatsgevonden ongedaan te maken afgewezen!*

*Grond: de betrokken ambtsdragers hadden zich verzet tegen rechtmatige leeruitspraken en bleven dus censurabel!*

*Men mag wellicht persoonlijk spijt hebben over de brokken die men heeft gemaakt, maar tot op vandaag blijft men officiëel als synodaal-gereformeerde kerken handhaven: de leeruitspraken hebben zegenrijk gewerkt en zij die zich er tegen hebben verzet, zijn terecht van hun ambtsdienst en ambtseer beroofd.*

*Dat is de twistzaak die er nog steeds ligt tussen onze kerken en de synodaal-gereformeerde: bovenschriftuurlijke binding en onchristelijke tuchttoefening. En dan zwijgen we nog over de verdere deformatorische ontwikkeling.*

*Ds Jongeboer brengt ook even 'Samen op Weg' ter sprake. Graag willen wij in dit verband ter sprake brengen: mag men kerken als partners aanvaarden die zó de tucht hebben misbruikt en ondanks alle oecumenische gebaren nog steeds niet officiëel over hun kerk-scheurend handelen schuld hebben beleden?*

W. G. de Vries